

Informatieborden in Brielle

1. Kaaipoort

Eén van de vier toegangen tot de vesting Brielle, gebouwd in 1709. De oorspronkelijke Kaaipoort stond in het verlengde van de Kaaistraat. Bij het verbeteren van de vesting werd de poort verplaatst zodat deze veilig achter een ravelijn kwam te liggen. De ernaast gelegen poortwachterswoning werd gebouwd rond 1850. De poort is gerestaureerd in 1974.

3. Voetgangerspoortje Kaaistraat

Tot aan de 15e eeuw

1257 Voor het eerst wordt in geschreven bronnen over Brielle gesproken

1280 Plaatsing van twee vuurbakens

1330 Brielle krijgt stadsrechten

1346 Oudste keurboek gedateerd

1407 Jan Matthijssen legt middeleeuws gewoonterecht vast

1417 Eerste steen voor Sint-Catharijnekerk gelegd

1456 Sint-Catharijnekerk stort in door brand

1460 Bouw Begijnhofkapel

1462 Start herbouw Sint-Catharijnekerk

1482 Geboortjaar Angelus Merula

16e eeuw

Vanaf 1500 Aanleg kademuren

Omstreeks 1566 Jacob van Deventer tekent verdedigingswerken

1572 Inname Brielle door de Watergeuzen, op 1 april

1572 Start uitbreiding van de stad aan de oostzijde

1587 Bouw nieuw verdedigingsstelsel

17e eeuw

1607 Aanleg nieuwe haventoeegang

1623 Bouw Brielse Waag en stadsgevangenis, nu Historisch Museum Den Briel

1649 Willem Janz. Blaeu stelt nieuwe cartografische kaart samen

1668 Bouw van de Provoost

1694 Besluit aanleg nieuwe vestingwerken

18e eeuw

1702 Begin van de modernisering van de vesting

1713 Voltooiing vestingwerken onder leiding van Willem Paen

1789 Bouw Nieuwe Hoofdwacht

1791 Bouw nieuwe gevel stadhuis

19e eeuw

1866 Start aanleg Nieuwe Waterweg

1867 Bouw Bedevaartsoord

20e en 21e eeuw

1923 Bouw Watertoren

1934 Aanleg tweebaansweg Groene Kruisweg

1943 Bombardement van Brielle, op 4 maart

1950 Bouw Brielse Maasdam

1973 Start restauratie vestingwallen

1987 Start restauratie kademuren

1998 Opgravingen stadsmuur aan de Langestraat

2000 Restauratie bijzondere stucplafonds Voorstraat 45

2001 Restauratie Sint-Catharijnekerk

2002 Vondst leren 15de eeuwse etui met wastafeltjes

2008 Restauratie Begijnhofkapel

2009 Opgraving Romeinse boerderij in Vierpolders

2011 Restauratie ommegang Bedevaartsoord

4. Vesting Brielle (entree vesting Nobelstraat)

Door haar strategische ligging in de Maasmond verkreeg Brielle al in 1338 het recht om de stad te omringen met wallen en vesten. Het onderhoud diende door de stad zelf te worden opgebracht. Dat dit niet gemakkelijk was, blijkt uit de vele berichten dat de vestingwerken sterk in verval geraakten. Het was dan ook niet moeilijk voor de watergeuzen om de stad in 1572 te veroveren. Daarna wordt Brielle een bolwerk van waaruit de geuzen de vijand in Holland en Zeeland gingen bestrijden. Na de dood van Willem van Oranje krijgt de stad een Engelse bezetting. Sindsdien zijn er allerlei verbeteringen en wijzigingen aan de vesting aangebracht. Omstreeks 1700 was Brielle hier enkele honderden meters langer. De oude zuidpoort stond ver voorbij de Watertoren die u boven de bomen uit ziet steken. Dit deel van de stad werd afgebroken om zodoende de gewenste stervorm te krijgen ten behoeve van de vestingbouw. De huidige vorm is in het begin van de 18e eeuw voltooid. Hierbij zijn de oude stadspoorten afgebroken en in de huidige vorm opgebouwd. Omstreeks 1850 zijn de vestingwerken gemoderniseerd waarbij diverse wachthuizen en magazijnen op de bolwerken werden gebouwd. In 1859 werd de havenmond nog eens versterkt met een kustbatterij. Aan het eind van de 19e eeuw had Brielle vrijwel geen strategische betekenis meer. In 1957 werd de vesting opgeheven. Het wallencomplex is in 1973-1975 geheel gerestaureerd.

5. Huis de Wildeman Nobelstraat 9 3231 BA

Het huis *De Wildeman* wordt al in 1445 vermeld. Het was toen een groot huis met een zijkamer, maar werd in 1744 nog groter door samenvoeging met het belendende pand. Dit nieuwe huis kreeg zelfs de grootste 18e eeuwse gevel van de stad. De toenmalige eigenaar was mr. Theodorus Beels (1708-1775). Beels was vijfmaal burgemeester van Brielle, penningmeester van de "Groote (of haring) Visserij" en afgevaardigde in de Admiraliteit van de Mase, belast met de zorg en uitrusting van de vloot.

6. Stadhuis

Dit gebouw doet al van vóór 1400 dienst als stadhuis en is waarschijnlijk ontstaan uit een veerhuis. Nabij de huidige Markt meerdden schepen af die mensen overzetten naar Holland of elders. In het stadhuis werden in het verleden Karel de Stoute, Margaretha van Engeland, Willem van Oranje, Prins Maurits, en, veel later, Paul Kruger en Koningin Wilhelmina ontvangen.

Hier werd ook recht gesproken; Brielle kon zelfs de doodstraf opleggen. De doodstraf werd op de Markt voltrokken. In 1819 werden voor het laatst twee mannen ter dood gebracht wegens moord; drie anderen werden gebrandmerkt. De oorspronkelijke trapgevel is in 1791 gewijzigd in de huidige neo klassieke gevel naar ontwerp van Johannes van Westenhout.

7. Hoofdwacht Markt 7 3231 AH

De Hoofdwacht dateert van 1788 en is gebouwd in Lodewijk XVI-stijl. Het ontwerp is - evenals het stadhuis - van de Briellenaar Johannes van Westenhout, een leerling van de bekende architect Pieter de Swart. Ter onderscheiding van de Burgerwacht, aan de overzijde van de Markt gelegen, werd de militaire wacht de Hoofdwacht genoemd. Van hieruit werden de wachten bij de vier stadspoorten geregeld. Aan de gevel ziet u het wapen van Holland.

8. Vismarkt Vischstraat 13 3231 AV

Op deze plaats werd vanaf 1657 de vismarkt gehouden. Toen aan het einde van de 19e eeuw de visserij in Brielle geheel was verdwenen, is ook deze vismarkt opgeheven. De overkapping is in 1893 afgebroken. Het enige dat nog rest is de pomp en een van de zuilen.

9. Waag en stadsgevangenis

In 1623 gebouwd door de stadstimmerman Maarten Cornelisz. In de stadswaag werden produkten gewogen die op de markt werden verhandeld. Toen de Waag werd gebouwd werden de straten en het plein achter het stadhuis nog volop gebruikt als markt. De gevangenis was die voor heel Voorne. De Latijnse tekst boven de grote deur van de Waag betekent: "Wie de vraag stelt, waarom men aan de kerker voegde de waag, bedenk dat: wie de balans van het recht door laat slaan, daarvoor de verdiende straf zal ondergaan". De gevangenis is tot 1877 in gebruik geweest.

10. Latijnse school Venkelstraat 18 3231 XT

Gebouwd in 1593 door de stadstimmerman Lenerdt Sandersz. De gevel is in de loop der tijd gewijzigd. De drie trapgevels werden in de 18e eeuw vervangen door één grote lijstgevel. Op nummer 6 woonde de rector van de school. Op de Groote- of Latijnse School werden de leerlingen voorbereid op een studie aan de universiteit, waar Latijn de voertaal was. Een beroemde leerling was Caspar Barlaeus, zijn oom was rector. De school werd in 1878 opgeheven.

11. Stadspomp

De Wellerondom of "Plaatsse Welle" dankt haar naam aan de wel of waterput die hier altijd geweest is. In 1614 liet het stadsbestuur hierboven een zandstenen pomp bouwen "tot cieraet vande stadt". Boven op de pomp staat het wapen van Voorne. Tijdens het water halen werden hier de laatste nieuwtjes uitgewisseld door de huisvrouwen en dienstbodes. De pomp leverde echter slecht water en werd in de 20e eeuw buiten gebruik gesteld.

12. St. Catharijnekerk (vervalt)

In aanleg groots opgezette kruisbasiliek in Vlaamse gotiek. De eerste steen van de Grote- of Sint Catharijnekerk werd gelegd op 23 mei 1417. Op dat moment stond er reeds een kleine kerk op deze plaats en de nieuwe kerk werd daarom rondom en over de bestaande heen gebouwd. Er waren plannen voor een gigantische kathedraal met een toren van maar liefst 110 meter hoog. In 1456 verwoestte echter een brand de kerk in aanbouw en stortte de 60-meter hoge toren in. In 1462 werd begonnen aan de herbouw, maar omstreeks 1500 was het geld op en stopte de bouw. De toren was toen slechts voor 2/3 voltooid. De kerk had de vorm van een kruis moeten krijgen; daarvan is slechts de korte zijde voltooid. In de oostgevel zijn de pilaren te zien waarop de kap had moeten rusten van het dwarsschip. Onder het maaiveld ligt de fundering van het dwarsschip begraven. Het schip - met 42 meter het breedste in ons land - had uiteindelijk minstens 100m lang moeten worden en zou tot aan de huisjes bij de stadspomp hebben gereikt. De enorme houten kap is in Brussel gemaakt en in onderdelen naar Brielle vervoerd. De luidklok "Katrin" werd in 1482 vervaardigd door Steven Butendiic. Zij weegt bijna 4.500kg en heeft een doorsnede van 186cm en behoort daarmee tot de grootste luidklokken van Nederland. De toren bevat verder een oorspronkelijk (1660) uit 23 bellen bestaand carillon van François Hemony, dat in 1971 uitgebreid werd tot 47. In 2010 werden nogmaals drie bellen toegevoegd. Vanaf de toren reikt bij helder weer het zicht tot Goedereede, Rotterdam en Delft. In 1759 werd boven op de toren een lichtkoepel gebouwd ten behoeve van de scheepvaart. De kerk werd van 1894 tot 1901 ingrijpend gerestaureerd door dr. P.J.H. Cuypers. Hierbij werd de lichtkoepel verwijderd, alle raamindelingen vernieuwd en de toren aangevuld met een aantal gotische elementen. In 1585 trouwde Willem van Oranje in deze kerk met Charlotte van Bourbon. In 1688 bezocht zijn achterkleinzoon, de stadhouder Willem III, de kerk, voor zijn vertrek naar Engeland. De tekst op het kerkplein herinnert daaraan. Volgens de overlevering beklom zijn vrouw Mary Stuart de toren om haar man uit te zwaaien, toen die vanuit Hellevoetsluis in zee stak.

13. **Brigittepoortje**

Toegang tot het voormalige Brigittenklooster. In 1493 vestigden de Brigitten zich in Brielle, nadat hun klooster buiten de stad door brand verwoest was. Brielle telde meer kloosters en het Brigittenklooster heeft nooit kunnen gedijen. Door de Sint Felixvloed van 1530 kwamen bovendien alle bezittingen van de Brigitten op Voorne onder water te staan. Hierop zagen de kloosterlingen zich gedwongen Brielle te verlaten en naar een zusterklooster in Rosmalen te vertrekken.

14. **Merula weeshuis St. Catharijnehof 8 3231 XS**

Dit oorspronkelijke weeshuis werd gesticht in opdracht en uit de nalatenschap van de pastoor Angelus Merula (1487-1557). Deze stierf door toedoen van de kerkelijke inquisitie die hem beschuldigde van ketterse gedachten. Voordat hij door de Inquisitie werd gevangen gezet, had Merula zijn testament opgesteld: daarin gaf hij het stadsbestuur opdracht een weeshuis te stichten. Zonder deze akte zou zijn bezit verbeurd zijn verklaard. De voorgevel bestond vroeger uit vier trapgevels. De gevelsteen stelt voor een klas met weeskinderen, links de meisjes en rechts de jongens. Later is het weeshuis ingericht geweest als school; in 1973-1975 werd het pand gerestaureerd.

15. **Provoost St. Catharijnehof 12 3231 XS**

In 1668 gebouwd als militaire gevangenis. In het hoofdgebouw bevonden zich de officiersvertrekken en de krijgsraadkamer, waarin de soldaten werden berecht. Aan de achterzijde is een bijgebouw, waarin zich acht cellen bevonden.

16. **Duvenvoordehuis Langestraat 36-38 3231 VJ**

Dit huis dateert uit de eerste helft van de 17^e eeuw; oorspronkelijk zal de onderste helft van de gevel, tot aan de puibalk, van hout zijn geweest. Het huis werd gebouwd op de plaats waar voorheen de poort van het Hof van Voorne stond. De gevelsteen is afkomstig van deze poort en laat de wapens zien van de toenmalige eigenaar, Jan van Duvenvoorde, rentmeester van Voorne, en diens vrouw Jenne van Kercwerve. Van Duvenvoorde kocht het Hof in 1564 van Philips II, koning van Spanje en heer van Voorne.

17. **Het zeemansasyl Asylplein 17 3231 VA**

Het Asyl voor Oude en Gebrekkige Zeelieden is een Nationaal geschenk aan Brielle ter gelegenheid van de viering in 1872 van 300 jaar bevrijding door de Watergeuzen. Het is gebouwd in 1874-1875 naar het ontwerp van architect Cornelis Outshoorn. Het had eigenlijk een hofje moeten vormen; door geldgebrek is het nooit voltooid. De rechtervleugel is betaald door de kunstverzamelaar Alexander VerHuell, wiens monogram in het schild boven de entree is aangebracht. Bij de hoofdentree zijn de wapens te zien van Brielle en Vierpolders. Het vrijheidsbeeld "de Nymf" werd in 1873 door Koning Willem III onthuld. Zij wijst in de richting van de Maasmond waar vandaan de geuzen met hun vloot naar Brielle kwamen.

18. **Diep dubbelhuis Voorstraat 43-45 3231 BE** ^(2x)

Zogenaamd diep dubbelhuis, ontstaan uit een huis met zijkamer, die allengs werd uitgebreid tot twee gelijke delen. Oorspronkelijk had het huis een houten pui met daarboven de twee trapgevels. In de 18e eeuw werd de houten onderpui vervangen door metselwerk; dit is soberder dan de bovenzijde. Het huis (nr 43) diende in de 20^e eeuw korte tijd als ambtswoning voor de burgemeester.

19. **Jacobskerk Voorstraat 86 3231 BK**

Een kerk met veel namen. Oorspronkelijk de gasthuiskerk van het Sint Jacob- of Oude Mannengasthuis. Ten tijde dat Brielle Pandstad was van de Engelse Kroon (1585-1616) was de kerk in gebruik door de Engelsen en heette daarom de Engelse kerk. Later werd het de Franse kerk, waar de Franstalige of Waalse gemeente kerkte. De kerk werd ook als 'winterkerk' gebruikt omdat het dan in de Grote- of Sint Catharijnekerk te koud was

en werd dan 'de kleine kerk' genoemd. Na een lange leegstand is de kerk in 1985-1987 gerestaureerd.

20. Groot arsenaal en infirmerie Rozemarijnstraat 42 en 46 3231 AL

In 1703 gebouwd voor de opslag van kanonnen en wapens van het in Brielle gelegeerde garnizoen. In geval van oorlogsdreiging, zoals in 1747 en 1780, werden van hieruit de bijna tweehonderd stukken geschut op de wallen en buiten-werken geplaatst. Naast het Groot Arsenaal werd het militair ziekenhuis of Infirmerie gebouwd; ten tijde van de Belgische Beroerten (1830-1839) stierven hier meer dan honderd soldaten aan ziekten. Aan de overzijde van de weg staat het lijk- of baarhuisje.

21. Poortwachtershuis Maarland NZ 1 3231 CE

Wachthuis van de vroegere Waterpoort. Hier moesten reizigers, die met het veer vanuit Holland waren aangekomen, zich melden en eventueel hun producten aangeven. De Waterpoort is in 1894 afgebroken om ruimte te maken voor het verkeer. De poort was in 1619 gebouwd in plaats van de oude Noordpoort die aan het einde van de Dijkstraat stond. De oorspronkelijke gevelsteen is nog te zien in de havenmuur aan de brugzijde van het wachthuis.

22. Vestingwerken Noordpoort

U staat op historische grond: op deze plaats trok op 1 april 1572 het Geuzenleger de stad binnen. Hiermee werd Den Briel de eerste stad die op de Spanjaarden werd veroverd: de eersteling der vrijheid. Even daarvoor hadden Roobol en zijn mannen deze Noordpoort gerammeid met een scheepsmast. De middeleeuwse poort was eeuwenlang de belangrijkste toegang van de stad en moet er indrukwekkend uit hebben gezien, ongetwijfeld met torens aan weerszijde. De poort werd in 1619, toen de nieuwe haveningang was gegraven, verplaatst naar het Maarland. De Dijkstraat veranderde van een hoofdweg in een doodlopend straatje.

23. Vestingwerken Langepoort

Vanaf dit punt heeft u een mooi overzicht van het westelijke deel van de vestingwerken. De vesting Brielle is gebouwd volgens het oud-Nederlands stelsel, met bastions of vooruitgeschoven punten. De kanonnen op die bastions konden het gebied vóór de wallen bestrijken en de aanvallers dwingen afstand te bewaren. De kanonnen op de wallen moesten op hun beurt een aanval op de bastions voorkomen. Belangrijk onderdeel in de Nederlandse vestingbouw was natuurlijk het gebruik van het water: de brede veste maakte elke onverwachte aanval onmogelijk. De stadspoorten konden nooit rechtstreeks benaderd worden: zij lagen verscholen achter zogeheten ravelijnen.

24. Langepoort

Gebouwd in 1704 bij de aanleg van de nieuwe vestingwerken. De oude Langestraatse poort lag 70 meter naar links, in het verlengde van de Langestraat. Op deze nieuwe plaats ligt de poort verscholen achter een ravelijn. De poort is bovendien niet recht, zodat een vijand niet dwars door de poort zou kunnen schieten. Na het verplaatsen van de poort werd vanaf de Langestraat een weg gelegd door de achtertuinten; de afscheidingsmuur is nog deels bewaard gebleven.

25. Middeleeuwse Stadsmuur

Op deze plaats stond in de middeleeuwen de stadsmuur. De muur was ongeveer 60cm dik en was aan de binnenzijde voorzien van steunberen waarop een weergang rustte. In de 17e en 18e eeuw kreeg de vesting zijn huidige ronde vorm. De muur kwam daarbij binnen de aarden stadswallen te liggen, werd omgetrokken en afgebroken en verdween tenslotte onder de grond. In 1998 werd de fundering over een lengte van honderd meter bloot gelegd. Opvallend was een opening van circa een meter breed; waarschijnlijk een sluis waardoor het water in de gracht met dat van de Maarlandse haven in verbinding stond.

26. Vestingwerken Molenbolwerk

Misschien het meest opvallende aan Brielle is het feit dat de stad een vesting is. Dat is het bijna altijd geweest. De stad is ontstaan uit de samensmelting van de dorpjes Maerlant en Den Briel. Beide dorpjes ontstonden op en achter de dijk van de Oosterlandse polder; Maerlant rond de Maerlantse haven en Den Briel iets verderop op de plaats waar een polderweg en de dijk langs de Goote elkaar ontmoetten en waar het veer over de Goote werd onderhouden. In 1330 kreeg Brielle stadsrechten; kort daarop ging men over tot het bouwen van stadsmuren en het graven van een gracht. In de 17e en 18e eeuw werden de stenen muren vervangen door aarden wallen en kreeg Brielle het huidige aanzicht. De Brielse molen stond oorspronkelijk aan de westzijde van de haven; nadat dit deel van de vestingwerken gereed was gekomen werd de molen verplaatst naar dit 'Molenbolwerk'.

De glorie tijd van Brielle was de 14e en 15e eeuw. In die tijd voeren Brielse kooplieden naar Zweden, Schotland en Frankrijk en voerden de schepen van de Hanze hun producten aan in de Brielse haven. In die tijd werd ook de grote of Sint Catharijnekerk gebouwd en vestigden zich veel mensen van buiten zich in de stad. Omstreeks 1500 telde Brielle zeven kloosters, vier kerken, een aantal gasthuizen en een ziekenhuis. Brielle droeg ook zorg voor de loodsdiensdienst en de bakens in de Maasmond. In de volgende eeuwen zou Brielle de concurrentie verliezen met Dordrecht en vooral Rotterdam. Het bedijken van de Goote en ontstaan van het eiland Rozenburg en de Beer bij Hoek van Holland belemmerde de toegang tot Brielle die zich meer en meer moest richten op de lokale markt.

Wat bleef was de militaire functie; de wallen werden goed onderhouden en tot 1922 was Brielle garnizoenstad.

27. Gotisch woonhuis Voorstraat 27 3231 BE

Gotisch woonhuis uit de 15e eeuw. Van 1630 tot 1968 in gebruik geweest als apotheek. Gerestaureerd in 1933. Voorbeeld van het in Brielle nog veel voorkomende zgn. huis met zijkamer. Dit huistype ontstond door op de aangrenzende kavel een pand (de zijkamer) aan te bouwen en daarmee de bestaande woning te vergroten. Dit woningtype is vaak te herkennen doordat of in het hoofdpand of in de zijkamer, de voordeur ontbreekt.

28 Redershuisen Maarland ZZ 29 en 30 3231 CK

Op dit gedeelte staan nog de huizen van Brielse visreders uit de 17e eeuw. De visserij op de Noordzee was een grote bron van inkomsten voor Brielle. In 1527 telde de vissersvloot zelfs 84 schepen. Door de diverse oorlogen en de verzanding van de haven liep de visserij sterk terug. Aan het einde van de 19e eeuw bestond de visserij hier niet meer. De meeste oorspronkelijke huizen staan er nog. Zij zijn echter bijna allemaal van nieuwe voorgevels voorzien. Bij de nummers 10, 24 en 29/30 zijn de oude gevels nog aanwezig. Zij geven nog een indruk van de architectuur uit die tijd.

29 Het Nettenpakhuis Bernissedijk 24 3238 BM Zwartewaal

Zwartewaal was eeuwenlang een echt vissersdorp. Het nettenpakhuis of zeilmakerij aan de kop van de haven is daarvan een tastbare herinnering. In de 17de eeuw was de visserij de belangrijkste bron van inkomsten. In 1646 werd de Zwartewaalse gaffelaar als nieuw scheepstype geïntroduceerd. Netten en zeilen konden in dit gebouw worden gerepareerd en opgeslagen.

30 Kerk Zwartewaal Schoolstraat 5 3238 AP Zwartewaal

Omstreeks 1330 werd begonnen aan de bouw van deze kerk, gewijd aan St. Martinus. Deze moest een houten kerk vervangen die hier eerder gestaan heeft. Het schip van de kerk is in twee delen opgetrokken: het hoogste gedeelte, het koor, was de plaats waar het altaar stond. Ten tijde van de Reformatie werden de altaren, waarvan één gewijd aan de Maagd Maria, verwijderd. Het huidige interieur dateert uit de 17de eeuw. De kerk is gebouwd in de zgn. "kustgotiek". Een bouwstijl die gebruikelijk was voor de meeste dorpskerken in deze streek.